

Over verwaarlozing in het onderwijs: op zoek naar de bevlogen leerling

(Een presentatie van de heer Prof. Dr. Kees van der Wolf, lector van het lectoraat Gedragsproblemen in de onderwijspraktijk, van de Hogeschool Utrecht)

Op een dag besluiten de dieren dat er iets groots ondernomen moet worden om de problemen van de nieuwe tijd het hoofd te bieden. Zij stichten een school, de Bosschool. Ze benoemen een bestuur dat bestaat uit een beer, een das en een bever. Dit bestuur kiest een stekelvarken tot onderwijzer.

Het lesprogramma bestaat uit rennen, klimmen, zwemmen en vliegen. Om de organisatie van de school te vergemakkelijken, moeten alle dieren aan alle onderdelen meedoen.

De eend is een prima zwemmer, beter dan de meesten, maar hij krijgt slechte cijfers voor hardlopen. Omdat het rennen niet vooruit gaat, moet hij om vier uur nablijven. Hij mag ook niet meer zo vaak mee met zwemmen, omdat het hardlopen moet worden geoefend. Dat gaat zo door tot zijn zwemvliezen pijn doen en hij ook een middelmatige zwemmer is.

De eekhoorn is goed in klimmen, hij heeft echter grote moeilijkheden bij de vlieglessen. Hij kan wel heel snel van de boomtop naar beneden komen. Hij moet echter leren van beneden naar boven te vliegen. Hij krijgt zoveel extra vlieglessen dat hij ook lage cijfers krijgt voor klimmen en rennen.

De arend is een zorgenkind. Het schoolbestuur vindt dat hij hard moet worden aangepakt. Bij de klimles is hij steeds als eerste boven, maar hij blijft vasthouden aan zijn manier om er te komen.

De haas begint als beste bij het hardlopen, maar zijn cijfers gaan achteruit vanwege de vele extra zwemlessen.

Aan het eind van het jaar is het de onopvallende paling die de klasseprijs krijgt. Hij kan aardig zwemmen, een beetje hollen en klimmen en een beetje vliegen. Hij haalt het hoogste *gemiddelde* cijfer.

De ouders van de prairiehonden sturen hun kinderen niet naar de Bosschool. Ze willen het schoolgeld niet betalen, omdat het vak 'kuilen graven' niet op het programma staat. Ze beginnen een eigen school. Later voegen de marmotten zich erbij. De bosschool wordt gesloten tot heil van alle bosbewoners¹.

Wat kunnen we leren van deze fabel? In elk geval dit: de dierenschool als uitvloeisel van de eisen van de dierenmaatschappij houdt onvoldoende rekening met de mogelijkheden van de verschillende dieren. Men richt zich op wat minder goed gaat. Het 'tekort' staat centraal. Eenvoudig en misschien wat gechargeerd gezegd: het onderwijs slaagt er niet in leerlingen in hun kracht te zetten. De nadruk ligt op de problemen van de leerlingen: wat ze *niet* in huis hebben, wat ze niet goed doen. De middelmatige paling is gemiddeld genomen de beste. Hij kan alles een beetje.

¹ Vrij naar: Rosenberg, M.G. (1968). *Diagnostic Teaching*. Seattle, Wash.: Special Child Publications
info@gedragswerk.nl

Een nieuw studiegebied

Er zijn parallellen te trekken tussen de situatie op de Bosschool en recente ontwikkelingen in de psychologie en de orthopedagogiek. De benadrukking van wat er mis is bij mensen is ook daar symptomatisch. Dominant zijn onderzoeksvragen als: waarom blijven jongeren weg van school?; waarom zijn zoveel leerlingen gedemotiveerd? waarom raken zoveel leraren burnout?

Interessanter is het te onderzoeken hoe komt het dat de meeste leerlingen met plezier naar school gaan en hoe het te verklaren is dat zoveel leraren met energie en passie lesgeven? Wat bezielt hen die het op school en in hun werk naar hun zin hebben? Letterlijk: waar komt hun *bezieling* vandaan?

Geloof het of niet: verreweg de meeste leraren en leerlingen gaan met plezier naar school.

Zo'n vijf jaar geleden stelde Martin Seligman, voormalig voorzitter van de Amerikaanse vereniging voor psychologen, dat de psychologie doordrenkt geraakt van 'aangeleerd hulpeloos slachtoffer denken'. Onvoldoende wordt aandacht besteed aan de *kracht* van mensen, zo luidde Seligman's stelling.

Als je om je heen kijkt zie je in de wereld niet alleen maar stress en ellende, maar wel als je wetenschappelijke tijdschriften doorbladert, zo is zijn opvatting. In de afgelopen vijf jaar gingen de artikelen in het Journal of Occupational Health Psychology dat zich richt op gezondheid en beroep slechts in 6% van de artikelen over plezier in werken. De rest ging over verzuim, verloop, burn-out, stress, etc.

De laatste jaren is er in de psychologie een stroming op gang gekomen die zich bezig houdt met de goede dingen van het leven². Overdreven aandacht voor trauma's, stress en andere psychisch ongemak ontnemt het zicht op de werking van de menselijke geest, die meestal in goede, positieve staat verkeert, vindt Seligman. Om naar dit fenomeen onderzoek te doen is het zo'n vier jaar geleden het *Journal of Happiness Studies* opgericht. Seligman heeft zelf een test ontwikkeld, de VIA Signature Strength Questionnaire (te vinden op www.authentichappiness.org). Eén van de grote projecten op dit terrein is het opstellen van een classificatiesysteem van goede karakter eigenschappen, de "classificatie van sterke kanten". Dit is de tegenhanger van de DSM, het handboek met alle psychiatrische stoornissen.

Deze insteek is op zich niet nieuw of origineel. Socrates, Aristoteles en Augustinus vroegen zich al heel lang geleden af welke positieve deugden iemand tot een goed functionerend mens maken en hoe we die deugden kunnen versterken.

De Hongaarse-Amerikaan Mihaly Csikszentmihalyi is een andere exponent van deze zogenaamde *positieve psychologie*. Hij richt zich op gezonde mensen en op het verbeteren van relatief normale situaties. De standaardvraag is: wat kunnen we leren van mensen die het uit zichzelf goed doen? En ook: wanneer zijn mensen gelukkig?

Om die vraag te beantwoorden laat Csikszentmihalyi bijvoorbeeld een groep proefpersonen een pieper bij zich dragen. Wanneer de pieper afgaat, moeten ze opschrijven wat ze doen en in hoeverre ze zich gelukkig voelen. Uit dit onderzoek blijkt dat mensen vooral gelukkig zijn als ze zich bezighouden met dingen die hun volledige aandacht vragen en die hen uitdagen en stimuleren. Dit leidt tot 'flow', in "vervoering" of 'bevlogen' zijn.

² De achtergrond van deze stroming wordt goed beschreven door Pieter van Os in De Groene Amsterdammer van 31 mei 2003.

Flow niet kan worden bereikt zonder inspanning. Het ontstaat wanneer de capaciteiten van een persoon zeer sterk worden aangesproken. Dan voelt men zich betrokken, geconcentreerd en geabsorbeerd door de taak. In tegenstelling tot wat veel mensen denken ontstaat 'flow' meestal niet op momenten van vrije tijd, vakantie of vertier, maar juist op momenten dat men actief betrokken is bij een opdracht die een sterk beroep doet op de mentale en fysieke mogelijkheden. Door volledig op te gaan bij ieder detail van een taak ervaren we geluk, niet door direct naar geluk te zoeken.

Te eenvoudig werk of te moeilijk werk maakt mensen ongelukkig. Maar, activiteiten waarin mensen zich steeds verder ontwikkelen en bekwamen, kan een intens geluksgevoel geven. Uit eindeloos veel testjes en experimenten blijkt dat activiteiten waarvoor mensen moeite moeten doen om ze tot een goed einde te brengen, veel meer bevrediging schenken dan de genoegens die je zonder noemenswaardige inspanning kunt verwerven. Bij het lezen van een moeilijk boek, het oplossen van een cryptogram, een stevige partij tennis, het beklimmen van een nieuwe bergtop of bij het bereiden van een maaltijd kunnen mensen in een *flow* raken, een staat van onthechting. Men verliest tijdelijk het bewustzijn van tijd en vooral van zichzelf. Niet alleen naderhand, maar zelfs tijdens deze staat van *flow* worden inspanningen nooit als "vervelend" ervaren. De frequentie van deze staat van onthechting is een graadmeter voor geluk. Eenvoudige activiteiten bieden dat dus niet. Het eten van een ijsje, het kopen van een nieuwe jas of het spelen met een computerspelletje hebben slechts een kortstondig effect op het gemoed. Tijdens het kijken naar familie komedies en soaps, vinden psychologen zelfs een mild-depressieve stemming. Bij *flow* hoort dus totaal verlies van zelfbewustzijn. Het tegendeel van teveel contact met je gevoelens. Dit past in het straatje van Seligman, die genoeg had van de nadruk op het 'slachtofferdenken'

Weer een nieuwe hype?

Zitten we met de positieve psychologie in de zweverige groeihoek bij de zelfhulpgoeroe's en charlatans als Raterband? Is het meer dan Tjakka!!! ?

Op dit terrein zijn er inderdaad veel zonderlinge theorieën en therapieën. Maar deze zijn niet wetenschappelijk onderbouwd, zoals Seligman en Csikszentmihalyi wel voorstaan. Zij doen grondig wetenschappelijk onderzoek.

In zijn inleiding tot het O en A-congres schrijft Herman Baartman onder meer over educatieve verwaarlozing. Deze vindt plaats op de Bosschool. Men schiet tekort, omdat het de adelaar, de haas, de eend en de eekhoorn niet in de 'flow' worden gebracht door uit te dagen, door te zorgen dat de dieren zich volledig inzetten, door te mikken op hun kernkwaliteiten (*character strengths*)..

In de *educatief verwaarlozende* Bosschool ontbreken de *flow* en de *vervoering* volledig. De taken (rennen, klimmen, zwemmen en vliegen) zijn los van de leerlingen ontworpen. De vonk slaat niet over.

Fred Korthagen (2005³) vraagt leerlingen wel eens wanneer een leraar voor het laatste een kwaliteit van ze heeft benoemd. De leerlingen begrijpen de vraag vaak niet. Als Korthagen dan uitlegt wat hij bedoelt zeggen leerlingen dat dit niet of nauwelijks gebeurt. Zelden hoort een leerling een leraar zeggen: 'ik zie hier bij jou de kwaliteit nauwkeurigheid (of creativiteit, doorzettingsvermogen, rekvaardigheid enzovoorts). Kinderen bloeien op als ze 'gezien' worden, in hun kracht worden gezet en daarin bevestigd. Dát had de stekelvarken-leraar moeten doen.

³ Korthagen, F.A.J. (2005). *Authenticiteit en betrokkenheid als basis voor goed onderwijs*. Lezing gehouden op 28 september 2005 voor het 'Nederlands Instituut voor Onderwijs en Opvoedingszaken, Driebergen.